

Osman Berberović - Beros

HOMMAGE
LJUDSKOM TIJELU
aktovi i medicinske ilustracije

MUZEJ MIMARA

Izložba

Osman Berberović: Hommage ljudskom tijelu
(*aktovi i medicinske ilustracije*)

MUZEJ MIMARA – 12. TRAVNJA – 26. TRAVNJA 2018.

Nakladnik

Muzej Mimara

Za nakladnika

mr. sc. Lada Ratković-Bukovčan, muzejska savjetnica

Urednik

prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.

Koncepcija izložbe i likovni postav

akademska slikarica Marika Šafran Berberović; prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.; doc. dr. sc. Boris Starčević, dr. med.; i povjesničar umjetnosti Stanko Špoljarić, prof.

Autor izložbe

prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.

Tehnička realizacija postava izložbe

Tehnička služba Muzeja Mimara

Autori tekstova

prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.; Rebecca McKay, MA i povjesničar umjetnosti Stanko Špoljarić, prof.

Lektorica

Maja Oršić Magdić, prof.

Prijevod s engleskog jezika

Olga Škarić, prof.

Fotografije

Miro Martinić, fotograf

Grafičko oblikovanje

Nediljko Bekavac Basić, (Biakova)

Multimedija

Gordan Daut-Kaiser (Muzej Mimara)

Marketing

Siniša Pušonjić, Nikša Vodanović (Muzej Mimara)

Odnosi s javnošću

Ana Hoić (Muzej Mimara)

Tisak

Naklada

500 primjeraka

MUZEJ MIMARA

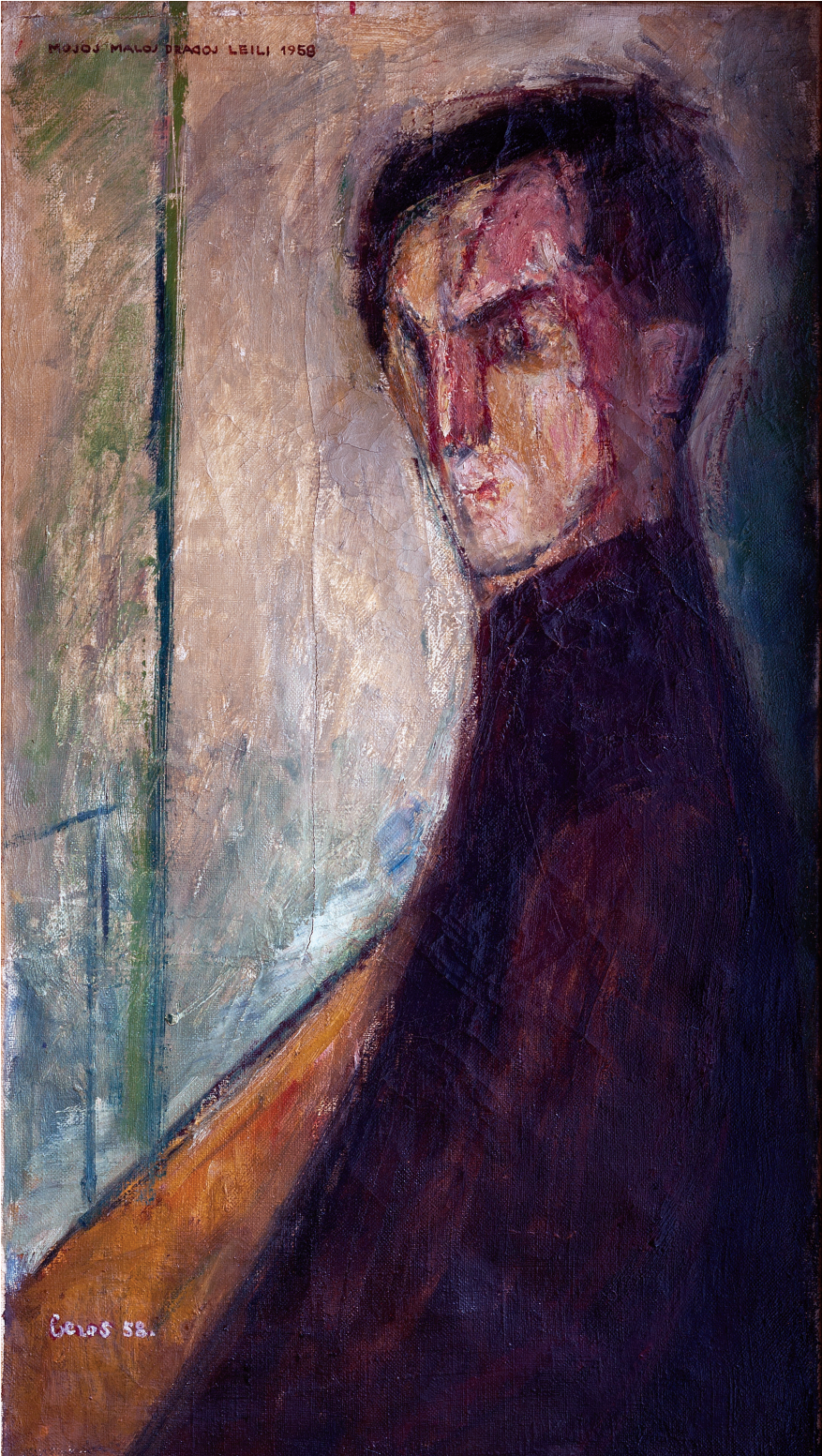
U povodu 90. obljetnice slikara

Osmana Berberovića - Berosa

Hommage ljudskom tijelu
aktovi i medicinske ilustracije

*Izložba se održava pod visokim pokroviteljstvom
ministra zdravstva prof. dr. sc. Milana Kujundžića, dr. med. i
župana Zagrebačke županije mr. sc. Stjepana Kožića*

OD 12. TRAVNJA DO 26. TRAVNJA 2018. U ZAGREBU

Autoportret

Osman Berberović: Hommage ljudskom tijelu

(ulja na platnu i medicinske ilustracije)

Pred mnogo godina, dok je slikar Osman Berberović još radio na Institutu za tumore, on i njegova supruga slikarica Marika Berberović, bili su moji pacijenti. Budući da sam se još u mladosti zanimao za umjetnost i družio s umjetnicima, s bračnim parom Berberović postao sam s vremenom dobar prijatelj. Cijelo to vrijeme premda sam radio u drugoj ustanovi, imao sam prilike pratiti rad Osmana Berberovića, povezan s medicinom, što uobičajeno zovemo medicinskom ilustracijom. Zahvaljujući vizionarstvu tadašnjeg ravnatelja Instituta, prof. dr. Željka Maričića, tom se radu mogao potpuno posvetiti postavši stalni namještenik Instituta. Već je tada bio vidljiv visoki domet njegova umjetničkog, a i znanstvenog rada.

Nakon smrti Osmana Berberovića 2011., prof. Fabijan Knežević s Instituta za tumore, inače najbolji poznavatelj njegova rada, priredio je u zgradi bolnice impresivnu izložbu izabranih radova s područja medicine. Kako je ona održana ipak u skućenom prostoru jedne zdravstvene ustanove, nije mogla u dovoljnoj mjeri prodrijeti u javnost. Budući da se radi o vrijednom djelu kako za likovnu kulturu, tako i za medicinu, dogovorili smo se, uz iznimnu potporu doc. dr. sc. Borisa Starčevića, dr. med., da priredimo izložbu dostojnu tog značajnog opusa. Izložbu smo nazvali *Hommage ljudskom tijelu* (ulja na platnu i medicinske ilustracije). Naišli smo na razumijevanje gospođe Lade Ratković-Bukovčan. Ministar zdravstva prof. dr. sc. Milan Kujundžić, dr. med., prihvatio je pokroviteljstvo kao i župan mr. sc. Stjepan Kožić, a pomoć su nam ponudili i brojni sponzori.

O slikarskom opusu Osmana Berberovića reći će nam nekoliko riječi povjesničar umjetnosti Stanko Špoljarić, a povjesničarka umjetnosti iz Londona, gospođa Rebecca Mckay, upoznat će nas s rezultatima znanstvenog istraživanja medicinskih ilustracija. Uvjereni smo da će ova izložba pokazati i dokazati kako se različita područja ljudskog djelovanja mogu plodonosno udružiti u radu za dobro ljudskog tijela, što znači za dobro čovjeka.

Prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.

Ikar

Osman Berberović

dramatičnost do potresnosti i iskrenje poetičnosti

U djelima bogate asocijativnosti i sadržajne intrigantnosti Osman Berberović osebujućom razradom figurativnog koncepta slike univerzalne teme povijesti i umjetnosti povezuje sa suvremenosti, nudeći nova čitanja snagom likovne preobrazbe. Dakako, ikonografski odabir nadilazi doslovnost značenjskog sloja i dobiva simboličnu konotaciju. Primjerice, Ikar ili Laocoon Croaticus, znani likovi grčke mitologije, na ovaj ili onaj način upisani su u postupke i htijenja današnjeg čovjeka, kao simbol nenarušivih vrlina. U monumentalnim kompozicijama velikih formata, uprizorujući njihov scenarij, Berberović uravnotežuje njegovu epsku i lirsku stranu, dramatičnost do potresnosti i iskrenje poetičnosti, u scenama obavijenim i ozračjem tajne.

Prizvuk mističnosti u svezremenskom širenju zbivanja dodiruje ambijentalnu puninu, s reduciranim brojem figura, opisanim, ili tek naznačenim, u zgsnutosti prostora. Tvarnost ljudskog tijela djelomično je građena marnošću poteza, praćenjem činjeničnosti, ali i spontanijom gestom sugeriranja volumena. Berberović je zaokupljen tijelom, konačno dugogodišnji rad na Središnjem institutu za tumore u Zagrebu rezultirao je brojnim fascinantnim anatomskim crtežima, izvedenim savršenom minucioznošću. Crteži presjeka, izgleda organa, njegovih struktura, kao izuzetno zahtjevnih zadatak, jedan su pol, a drugi je umjetnički dijalog sa slikom i stanjima čovjeka kao fizičkog i duhovnog bića, promatranog kroz zrcaljenje života.

Berberović „opipljivim“ tragovima svjetla, pokrenutošću oblika, energijom boje dinamizira prostor s čvrstim integriranjem likova u tkivo imaginarnog interijera i pejzaža. S metaforičnim repertoarom prizora koji imaginacija i ideja prevode u prepoznatljiv stil. Berberović je slikar izgrađene rukopisnosti i umjetničke odgovornosti, bazirane na zanosu i disciplini. Same dimenzije slika potvrđuju potrebitost reda u radu, u organizaciji složenog procesa, pažnju u slobodi kreacije. Skladanje svojevrsnim fasetama (možemo spomenuti nenametljivo prisustvo cezannizma) dovodi do smiraja i sraza unutar plohe, do napetosti kromatskih tiših i zvučnijih partija, odijeljenih nenametljivom dijagonalom, razdjelnicom pulsirajućeg „tekućeg“ prostora, oblikovanog čistoćom poteza u svakom fragmentu. Granice

vidova tjelesnosti i vidljive su, no i prisutne tek na razini slutnje, s dostatnom čitkošću motivskog razumijevanja. Opisne siluete, i one pomalo prikrivene, sukladne su dominantnim krivuljama u polazišnom rasporedu oblika svake slike, razvijane ekspresivnošću naboja, postojana u ostvarenjima razložne literarnosti. A svjetlo sa suptilnim silnicama uzdiže pojaseve nemirnih tijekova, s usjecima i izdancima u kadru površine, opredmećeno u djelima nosi notu meditativnog.

Spominjanje simboličnog, mističnog, metaforičnog nikako ne isključuje realistično, već se navedeno stanje stvarnog proširuje motrištima levitacije duha. Bilo bi jednostavno nemoguće da je Berberović sa svojom kulturom i umjetničkim talentom zastao na figuraciji „prvog pogleda“, tek na atraktivnoj ljepoti ne tražeći joj smisao. Slike *Doručak na travi*, *Tri gracije* i *Olimpia* kroz uvjerljivost vlastitog viđenja vrlo su slobodna interpretacija orijentira europske moderne umjetnosti. Ostvarenja su to njegovanja blagosti boravišta, neke fluidnosti oblika i profinjenosti senzualiziranog ugođaja. Dojam sanjarskog potaknut je i sfumaturnim nijansiranjem, mekoćom izgleda zbilje slike. Suprotnost im je djelo *Rudari*, ugljen i smrt oblikovano oporim formama, pastoznim nanosima boje, tmastom paletom. Slika je to tragičnosti, bola, s nakupinama tijela, doživljenima znakom općeljudske patnje. Berberović je 1969. stvorio upravo amblematsko djelo, itekako aktualno danas, zbog umjetničkog krika, iskrenosti s kojom je nastalo.

Ova izložba, istovremeno komorna i reprezentativna, i preko sedam djela govori o širini opusa Osmana Berberovića, koji na predstavljenim uradcima propitkuje uspone i padove, tjeskobe, otuđenja i radosti, sudbinu čovjeka. Berberović je istovremeno promatrač i sudionik, slikajući misaono produbljuje stvarnost oko sebe i u sebi. U sva platna, uz jezgru klasičnog izraza, uneseno je mnogo inventivnosti, zanimljivih slikarskih rješenja, s izraženom jasnoćom stajališta o samom pojmu i ulozi umjetnosti, sačuvanom i u nesklonoj turbulentnosti likovne scene u Hrvatskoj prije pet desetljeća. Berberovićeva umjetnost i s vremenske distance potvrđuje se kao vrijednost koju treba itekako cijiniti i dati joj neupitno visoko mjesto u pregledima hrvatskog slikarstva druge polovine dvadesetog stoljeća.

Stanko Špoljarić, povjesničar umjetnosti

Dissecting the Medical Oevre of Osman Berberović

REBECCA MCKAY, MA.

Medical illustrations are complex objects with a long history occupying a space between the worlds of art and science, two disciplines that have since the 19th century been progressively perceived as mutually exclusive, if not opposed to one another. Yet the works of Osman Berberović defiantly occupy a space that is neither purely artistic nor purely scientific. They are the result of a two-sided collaboration of art and medicine and this makes them not only aesthetically engaging and scientifically interesting, but also important socio-cultural artifacts of a history of 20th century medicine. In the future monograph, the medical illustrations by Osman Berberović will all be printed in the same place for the first time, and this provides a unique opportunity to re-evaluate their position not only in the context of their medical production but also their socio-artistic contexts.

Nowadays we consider the disciplines of art and science as not only distinct, but even opposed. The hand crafted paintings, woodcuts and drawings that dominated the role of visual communication in medicine until the 19th century, and that continued to hold an important role until the late 20th century already seem like quaint relics of the past, far removed from the clean and sterilized lines of digitized 3-D models and computer generated line drawings predominant in textbooks and virtual teaching mediums in 21st century medical pedagogy. Yet this contemporary distinction separating medicine from art has not always been present. Medicine and art have a long history of not only interacting with one another but also overlapping.¹

Our current concept of the mutual exclusivity of the disciplines began in the 19th century when the artist became defined as an imaginative creator, whose role was to express their own subjective experience of the world, whereas the scientist was seen as an objective seeker of the truth, a religious denier of his own subjectivity.² The chasm that emerged between art and medicine as disciplines was of course reflected in their visual products. The visual language of medicine increasingly made attempts to rid itself of artistic impulses including superfluous or aesthetic details and expressive elements. The visual language of science has attempted to distance itself from concepts of art and artistry, choosing to focus instead on clearly and efficiently communicating concepts. This is perhaps why medical illustrations today are so often made digitally, and also why the mediums of paint, pen and etchings when used in medicine are so foreign to contemporary eyes. These mediums are indelibly linked to a conception of the creation of art through the hands of a ‘creator artist’. Yet the highly expressive

---

1 There are many texts that deal with the wealth of material where art and medicine have overlapped, to help any inquisitive reader to begin this journey, I could recommend: *Spectacular Bodies: The Art and Science of the Human Body from Leonardo to Now*, eds. Martin Kemp and Marina Wallace, (Berkeley: University of California Press, 2000). Ludmilla Jordanova, *The Quick and the Dead: Artists and anatomy*, (London: South Bank Centre, 1997), *l'âme au corps: arts et sciences 1793-1993*, ed. Jean Clair, (Paris: Gallimard-Electa, 1993), Michael Sappol, *Dream Anatomy*, (Bethesda, Md: U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Library of Medicine, 2006) and the recently published - Richard Barnett, *The Sick Rose: Disease and the Art of Medical Illustration*, (London: Thames and Hudson, 2014).

2 Lorraine Daston and Peter Galison, *Objectivity*, (New York: Zone books, 2010), p. 37.

sketches and prints by Osman Berberović make no attempts to hide the presence of the creator artist, if anything they celebrate the creative process and all of its nuances with bright colours, dramatic framing and emotional and expressive engravings. Berberović's works were defiantly artistic and expressive in spite of the increasingly digital world of medical illustration.

The audience for medical illustrations made by the hand of a 'medical artist' is changing, as their significance within the visual culture of medicine changes. No longer are they solely for the dissemination and reflection of the trained and educated medical eye. They have become artifacts, important in constructing the history of medicine and its visual cultures, thereby attracting the attention of academics in the fields of culture, history, art history, and the history of medicine.³ Much attention has been brought by these disciplines to medical imagery produced from the seventeenth to the end of the nineteenth century with a particular emphasis on the impact of the Enlightenment and the mechanical age (with the invention of photography) on the development of visual representation and communication in medicine. Significantly less attention, however, has been garnered upon the twentieth century, or more specifically on the phasing out of the "artist's hand" in medical illustration with the emergence of the digital age.⁴

However, this period is a vital moment in the history of medical illustration, no less so because of the fissures that occurred between medicine and art. At the beginning of the century medical illustration was experiencing something of a golden age, with the foundation of the American Association of Medical Illustrators, and the fame and popularity of certain 'medical artists' like Max Brödel (1870-1941) and Frank H. Netter (1906-1991). The use of the term

---

3 This is also a period of the opening up of medicine to a broader public with the re-establishment of medical libraries and museums open to public, therefore making medicine a resource for artists and historians. See Kemp and Wallace, p. 150.

4 For example in Michael J. Ackerman's text *Human Anatomy: Depicting the body from the renaissance to today*, (New York: Harry N. Abrams, 2006) there is a massive jump in the chronological approach to the subject from 1872 to 2000.

'medical artist' alone emphasizes the continued relationship between art and medicine. Illustrations were praised for their aesthetics as well as their medical usefulness. This period saw a great amount of productivity and creativity, with lavishly detailed and coloured illustrations and rich blends of visual cultures and styles at use in medical visuals. Yet there was great tension and anxiety surrounding the presence of 'Art' in medicine, as there had been for over a century. By the turn of the twenty-first century, 'medical art' had been renamed 'medical illustration' a pointed comment on the changing position of images within medicine. Within this period of great change and conflicting visual ideologies, Osman Berberović made his contribution to the medical visual culture of Zagreb.

Trained as an artist in the Academy of fine arts in Zagreb, Osman Berberović worked in the twilight years (1976-1993) of the production of visual materials in Zagreb. Since the Medical Faculty in Zagreb opened in 1918 on the 12th of January, the city saw a proliferation of medical imagery with trained artists working as medical illustrators employed to work full-time within the different departments of medical institutions, including teaching and clinical institutions. Furthermore, a new rapport developed in Zagreb during the 60s between art and science, which continues today. This is perhaps epitomized by the New Tendencies movement in Zagreb, which saw five exhibitions organized between 1961 and 1973 by a group of artists eager to explore the scientification of art through exploring new technical media and the possibility of their roles in the act of creation and perception.⁵ More recently Silvio Vujičić has explored the form and movement of disease by programming an imitation of the AIDs virus in order to create fabric designed by disease in his piece, *exposed to virus and fashion*, 2006.

Despite this exciting incorporation of the scientific world into the Zagreb arts scene, medicine had a more fraught relationship incorporating art into its

---

5 Highlights: Collection in motion, ed. Nada Beroš, (Zagreb: MSU, 2009), pp.91-92.

own practices.⁶ This is what makes the illustrations in Zagreb so interesting, as Berberović, who more than any other illustrator, openly, perhaps even subversively, incorporated artistic elements into his medical work. Berberović was perched on the wrong side of the culturally explosive boundary between art and medicine, and this is what makes these images so special. His vibrant use of colour, the expressive use of his medium, the treatment of the body in pieces and the body of the patient, and the highly stylized framing and positioning of lines in negative space produce an unusual and eerily beautiful hybrid of art and medicine at a time when it was unseemly if not disruptive for medicine to produce art.

Unlike most of the medical illustrators working in Zagreb Berberović worked for the Central Institute for Tumors and not the Medical University. Therefore, he worked directly with surgeons to produce images for scientific journals, seminars, conferences, textbooks, public health paraphernalia and other publications. Osman Berberović would come to the clinic daily for a meeting with the surgeons who would give him their requests, and he would return to his studio to produce his work, either quick sketches sometimes even based off of Netter illustrations for use in lectures the following day, or in the form of more in depth works that required great research on his part. On occasion he would be invited to attend surgeries and observe and feel his subject matter in order to better represent the texture of tissue and the complicated processes of surgery. Berberović worked in a wide range of techniques; ink, watercolour and pencil but he most often worked with lithographic prints due to their clarity and ease of reproduction in medical texts.

The distinction between medical illustration for departments like the anatomy department in the University and Berberović's medical illustrations for surgeons is an important one. The relationship of surgery to medical illustration is somewhat different from that of the more commonly explored field of normal

---

⁶ Kemp and Wallace, pp.150-157.

and pathological anatomy.⁷ It is true that, like surgical illustrations, atlases and anatomy books used the visual image to reveal and record what is hidden and concealed within the living body. However, whereas the images from atlases and anatomy books aimed to catalog and represent pathologies or normal bodies and their parts and functions, surgical images needed to demonstrate temporal and three-dimensional aspects as well. They needed to show the changing body, from sickness to health, from tumor to absence, and from gaping wound to scar. Many of Berberović's images aim to demonstrate and map a surgical process. The surgical illustration is therefore more demonstrative than representative.

Berberović used different etching patterns to distinguish the different textures of the anatomical layers thereby introducing the tactile element of the surgical experience. The viewer could also clearly observe the three-dimensionality of the surgical space, which was represented by Berberović graphically with accentuated highlighting and shading. Perhaps most interesting though, is the artist's ability to represent distinct temporal stages merged into one visual unit, either with multiple frames, or with visual markers signifying various actions. For example, the incorporation of clamps will demonstrate the previous act of opening the body and a hovering pair of scissors will show the future act of cutting a blood vessel.

Berberović masterfully used his medium to incorporate the very important elements of touch, space and time into his graphic renderings of surgery. This is in large part why surgery and illustration held a longer relationship than other medical disciplines, as photography was not able to record these aspects and the illustrator artist's creativity was able to communicate multiple elements in one image. It is also interesting to note that Berberović's works show the most pronounced development of individual style compared to his contemporaries working as medical illustrators in Zagreb, mostly in the medical teaching

---

⁷ Suzannah Biernoff, "Flesh Poems: Henry Tonks and the Art of Surgery", *Visual Culture in Britain*, 11 (2010), 25-47, (p. 33).

faculties. I would argue that the necessity of the creative brain to solve the more theoretical representation problems for surgical illustrations encouraged the creativity and artistry present in the final outcome of his illustrations.

The medical art produced by Osman Berberović for the Clinic for Tumors in Zagreb, Croatia is an exquisite, albeit unusual example of surgical illustration in the twentieth century. Berberović's individual style is instantly recognisable and he has distinguished himself from his peers by the colourful and expressive nature of his work. The production of surgical illustration is the result of collaboration between the artist and the surgeon, the artist translating the mental images of the surgeon into graphic reality for a specific purpose. However in the case of Berberović the stylistic elements like framing, colouration and texture were more often than not left to the discretion of the artist. Within this framework for creativity Berberović stamped his mark on his work introducing bright and vivid blocks of colours resonating with other forms of graphic art in the city like the infamous posters by Boris Bućan and Ivan Picelj. Similarly, the abstraction of form and the fragmentation of the body are reminiscent of the monolithic and alien forms by sculptor Vojin Bakić. Berberović's style in his surgical illustrations therefore showed an artist in tune with his surroundings. But there is also a personal sensitivity and emotional response to his subject matter which is purely his own. The skill with which the artist etches shows an ability to both clearly and precisely communicate a complex subject matter whilst simultaneously exhibiting the creative process with expressive, at times violent scratches adding depth and character to his works.

The skills, knowledge and patience needed to produce this type of illustration are vast, and Osman Berberović understood this well. Not only did he incorporate his artistic training in the fine and graphic arts, but he also took the time to educate himself on the history of medical illustration and the gross anatomy of the human body. In his personal library were a number of anatomical books

and surgical textbooks from the eighteenth to the twentieth century. Once given a task, Berberović would carefully study these texts and his own notes, taking hours to conceptualise the problem to the best of his ability. Then his pieces would be painstakingly produced with great effort and attention to detail.

Despite the painstaking work, and meticulous attention to detail, Berberović's works are very emotional, which speaks to the emotional relationship that the artist had with his subject. Osman Berberović's wife, Marika Šafran-Berberović, has described how he struggled to attend the surgeries, unaccustomed as he was to the smell, sights and the broken bodies of the surgical theatre⁸. In an attempt to distance himself from the suffering involved in his subject matter, more often than not, Osman Berberović obstructed the face of his subject via a radical perspective or fragmentation and abstraction.

When making these stylistic commentaries it is important to remember that these images were never intended for artistic viewing. In catalogues of the artist's work, Berberović's medical illustrations are conspicuously absent. This is not surprising, as their association to medicine and their functionalist purpose meant that these medical illustrations were difficult to conceive of as pieces of art, perhaps that is true even today.⁹ Although it is tempting for an art historian to redefine these images as pieces of art, discussing them purely in philosophical, aesthetic and art theoretical terms, this would be shortsighted as the clear medical purpose of these images means that a medical reading of the images is also necessary in order to uncover their full complexity. These images were commissioned, displayed and viewed, up until the last five years, exclusively in the professional world of medicine. But medicine is not only the context of these images, it is also their content and inherent meaning. In short, one should not, indeed cannot divorce these images from the discipline of medicine.

8 A number of interviews were conducted by the author with Mrs Šafran-Berberović while researching for this text in the period from 2015-2017 in Zagreb.

9 As previously mentioned, the contemporary art of late twentieth century Zagreb was eagerly incorporating scientific elements into the production of art. Therefore it is not the association of these items to science per se that has occluded them from artistic appreciation, but their scientific purpose.

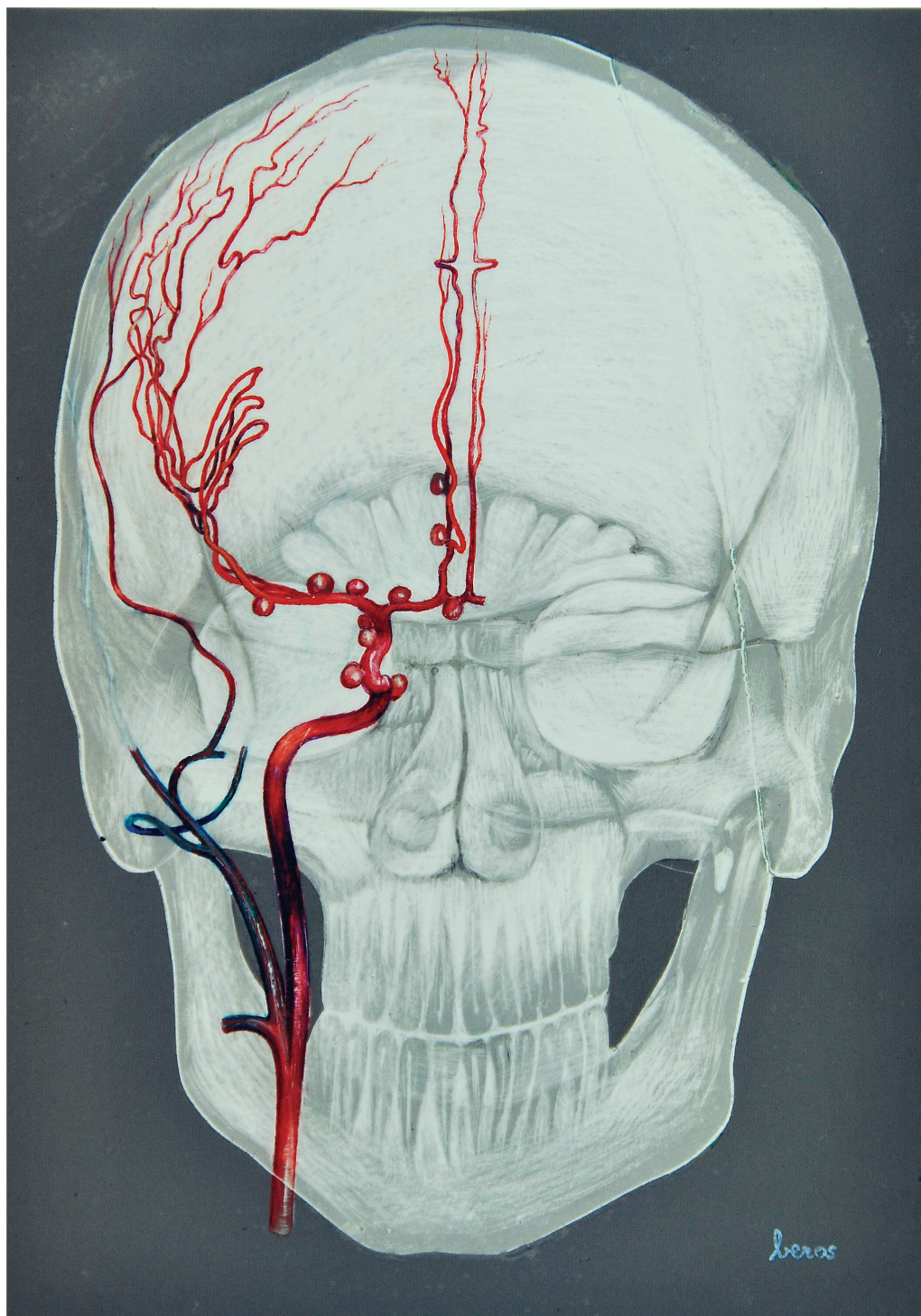
There is often some ambiguity when discussing elements influenced by aesthetic or artistic models of expression and pragmatic decisions by the artist or his collaborating surgeon in order to visualize a medical concept. Of course these two distinctions can often overlap, but it is important not to assume the artistic in every approach to these images. Moreover, although the disciplines of art and medicine may have been perceived as distinct, they developed with the incorporation of certain universal trends in modernism and post-modernism. Deborah Lupton in her book, *Medicine and Culture*, has challenged the contemporary perspective of medicine as omnipotent and somehow elevated above the changing tides of society, demonstrating how medicine, like art, is not a static vessel of undeniable truths, but rather that it is just as subject to cultural and political influences.¹⁰ So, for example, while the cubists and expressionists fragmented and abstracted the body, doctors too began to fragment and localize their examination of the body and its pathologies.¹¹ Therefore when analysing the different models of presentation in Berberović's medical illustrations, including, for example the fragmentation of the body, it is important to consider both the medical and artistic contexts of the images.

In conclusion, Osman Berberović's work is of great interest, not just because it provides us with a fascinating insight into a region and period which has received insufficient critical scrutiny, but because his medical illustrations disrupt so many boundaries and reside between contradictory concepts like: art/medicine, expressive/scientific, and beautiful/horrific. These exquisite pieces, produced with painstaking proficiency, aesthetic acuity and great emotional impact are exemplary not just for their time, but within the fascinating world of art and medical illustration. And although their complexity and subject matter can sometimes make them difficult to look at, this is also why they can give us an important insight into a history of understanding and visualising bodies, health and illness. The illustrations of Osman Berberović are therefore not just technically stunning, and aesthetically arresting pieces - they are also important socio-historical artefacts.

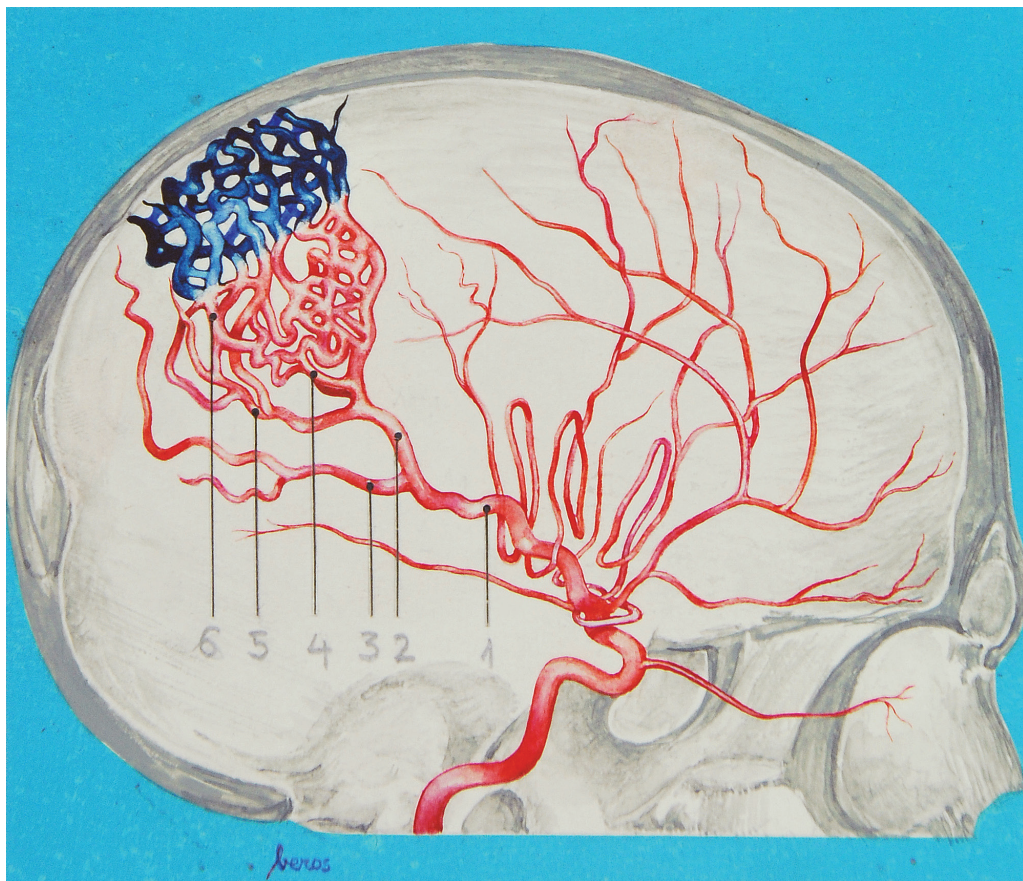
10 Deborah Lupton, *Medicine as Culture: Illness, Disease and the Body*, (London: Sage Publications, 2012).

11 Michel Foucault, *Birth of the Clinic*, trans. A. M. Sheridan, (London: Routledge Classic, 2003).

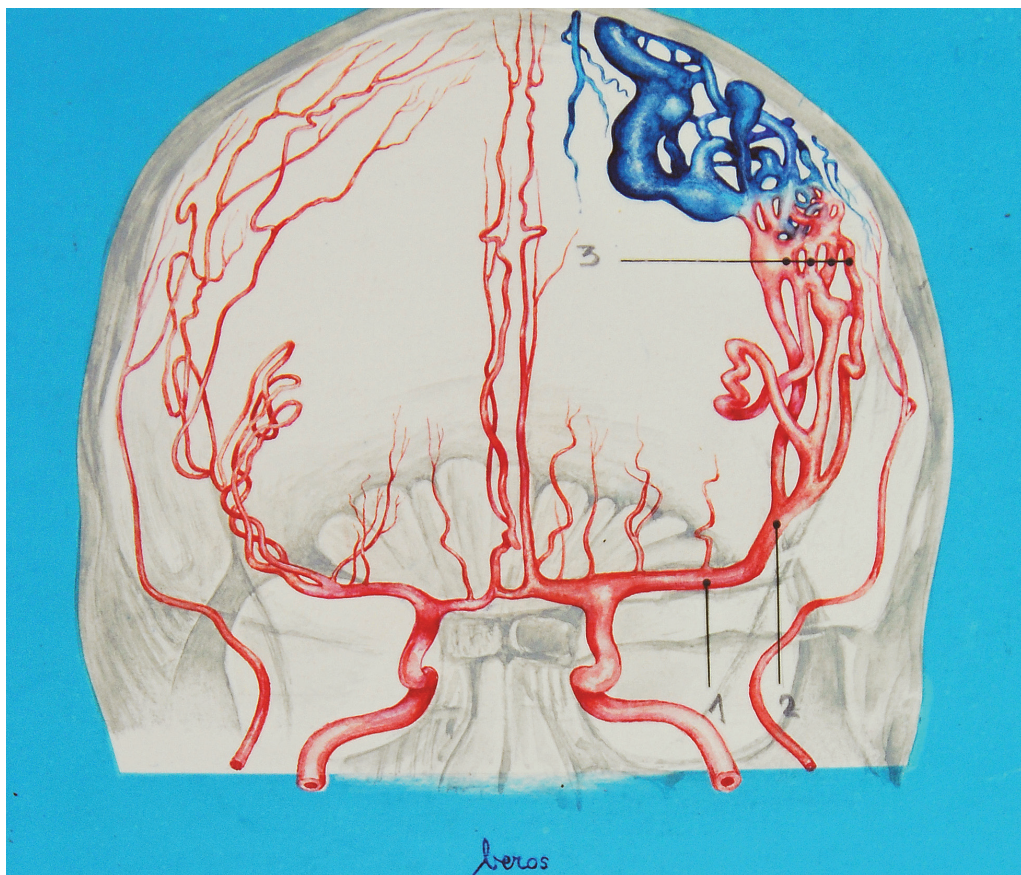

Iz knjige Ivana Jeličića, Cerebrovaskularna kirurgija, 1985. god.

Iz knjige Ivana Jeličića, Cerebrovaskularna kirurgija, 1985. god.

Iz knjige Ivana Jeličića, Cerebrovaskularna kirurgija, 1985. god.

Raščlanmba medicinskog opusa slikara Osmana Berbrovića

REBECCA McKAY, MA.

Medicinske ilustracije kroz duga su povijesna razdoblja zauzimale prostor između svijeta umjetnosti i svijeta znanosti, s tim da se od 19. stoljeća naovamo smatralo da te dvije discipline jedna drugu isključuju ili da su čak suprotne jedna drugoj. Međutim, djela Osmana Berberovića smjelo su zauzela prostor koji nije ni posve umjetnički ni posve znanstven. Ona su rezultat dvojne suradnje, one umjetnosti i medicine, što ih čini ne samo estetski privlačnima i znanstveno zanimljivima, već i vrijednim društveno-kulturalnim djelima, povijesno važnim za medicinu 20. stoljeća. U budućoj će se monografiji prvi put naći na jednome mjestu medicinske ilustracije Osmana Berberovića, što pruža jedinstvenu priliku da se ponovno vrednuje njihova uloga, ne samo u kontekstu medicinske produkcije, već i u društveno-umjetničkom kontekstu.

Danas smatramo da su umjetnost i znanost ne samo različite, već i suprotstavljene. Rukom izrađene slike, drvorezi i crteži koji su prevladavali u vizualnoj komunikaciji do 19. stoljeća, a koji su sve do potkraj 20. stoljeća i dalje imali važnu ulogu, danas se doimaju kao čudni relikti prošlosti, posve različiti od čistih, sterilnih linija digitaliziranih trodimenzionalnih modela i računalnih grafika koji prevladavaju u udžbenicima i virtualnim obrazovnim pomagalicama medicinske pedagogije 21. stoljeća. Međutim, nije uvijek postojala ta podvojenost između medicine i umjetnosti. Medicina i umjetnost kroz duga su povijesna razdoblja utjecale jedna na drugu, pa čak se i preklapale.¹

Naša današnja predodžba o uzajamnom isključivanju ovih disciplina začela se u 19. stoljeću kad se umjetnik definirao kao maštoviti stvaralac čija je uloga u izražavanju vlastita subjektivnog doživljaja svijeta, dok se znanstvenik smatrao objektivnim tragaočem za istinom koji odlučno negira svoju subjektivnost.² Jaz koji je nastao između umjetnosti i medicine odrazio se, naravno, i na likovne proizvode. Medicinski likovni jezik sve se više pokušavao osloboditi od umjetničkih pobuda uključujući suviše ili estetske pojedinosti i izražajne elemente. Likovni jezik znanosti nastojao se distancirati od umjetničkih i zanatskih oblika, te se usredotočiti na jasnu i učinkovitu komunikaciju. Zbog toga se medicinske ilustracije danas izrađuju uglavnom digitalno i zato su sredstva poput boje, pera i

---

¹ Postoje mnogi tekstovi s obiljem materijala u kojima se umjetnost i medicina preklapaju i time pomažu radoznom čitatelju da krene na svoje putovanje. Preporučila bih: Izd. Kemp, Martin&Wallace, Marina, *Spectacular Bodies: The Art and Science of the Human Body from Leonardo to Now*, (exh. cat, Hayward Gallery, University of California Press: Berkley, Los Angeles, London, 2000), Jordanova, Ludmilla, *The Quick and the Dead: Artists and Anatomy*, (South Bank Center, London, 1997), Izd. Clair Jean, *L'âme au corps: arts and sciences 1793-1993* (exh. cat. Gallimard-Electa, 1993) i nedavno izdano: Barnett, Richard, *The sick rose: disease and the art of medical illustration*, (Thames and Hudson, 2014).

² Datson, Lorraine i Galison, Peter, *Objectivity* (Zone Books: New York, 2010), str. 37

bakroreza, kad se rabe u medicini, tako strana današnjem gledatelju. Ta su sredstva neizbrisivo povezana s pojmom umjetnosti kao djela ruku „umjetnika stvaraoča“. Međutim, vrlo izražajne skice Osmana Berberovića ne pokušavaju sakriti prisutnost umjetnika-stvaraoča; one, naprotiv, slave sve nijanse stvaralačkog postupka sjajnim bojama, dramatskim oblikovanjem te emocionalnim i izražajnim gravirama. Berberovićeve su djela smjelo umjetnička i izražajna usprkos nadirućem svijetu digitalne medicinske ilustracije.

Sastav potrošača medicinskih ilustracija izvedenih rukom „medicinskog umjetnika“ mijenja se kako se mijenja njihova važnost u likovnoj kulturi. One nisu više namijenjene isključivo diseminaciji i razmišljanju izučenog i obrazovanog liječničkoga kadra. One su postale umjetnička djela koja su važna za povijest medicine i njezine likovne kulture, te stoga privlače pozornost akademika iz područja kulture, povijesti, povijesti umjetnosti i povijesti medicine.³ Te su struke privukle veliku pozornost na medicinske slike rađene od 17. do kraja 19. stoljeća na kojima je posebno vidljiv utjecaj prosvjetiteljstva i doba strojeva (kao i izuma fotografije) na razvitak likovnog predočavanja i komuniciranja u medicini. Mnogo manje pozornosti privlači kraj 20. stoljeća, posebno zbog slabljenja „umjetničke ruke“ u medicinskim ilustracijama kao posljedice pojave digitalizacije.⁴

Ovo je doba ključni trenutak u povijesti medicinske ilustracije, i to ne samo zbog jaza koji se otvorio između medicine i umjetnosti. Početkom stoljeća medicinska je ilustracija proživljavala nešto nalik zlatnom dobu zahvaljujući osnivanju Američkog udruženja medicinskih ilustratora, te slavi i popularnosti nekih „medicinskih umjetnika“ kao što su Max Brodel (1870.-1941.) i Frank H. Netter (1906.-1991.). I sama uporaba naziva „medicinski umjetnici“ naglašava trajnu vezu između umjetnosti i medicine. Ilustracije su hvaljene kako zbog estetske kvalitete, tako i zbog medicinske korisnosti. Ovo razdoblje svjedoči o velikoj produktivnosti i kreativnosti kad je riječ o ilustracijama u boji, punim raskošnih detalja, i o bogatoj mješavini vizualnih kultura i stilova koji su našli primjenu u medicinskim likovnim djelima. Pa ipak, oko prisutnosti „umjetnosti“ u medicini vladala je velika napetost i zebnja, kao što je to bilo prethodnih stotinu i više godina. Na prijelazu u 21. stoljeće „medicinska umjetnost“ prekrštena je u „medicinsku ilustraciju“, što izričito upozorava na promijenjeni status slike u medicini. U to doba velikih promjena i sukobljenih likovnih ideologija Osman Berberović dao je svoj doprinos medicinskoj likovnoj kulturi Zagreba.

Osman Berberović, umjetnik školovan na Akademiji likovne umjetnosti u Zagrebu, radio je na likovnoj kulturi medicine u godinama sumraka proizvodnje likovnih materijala i njihovih medicinskih institucija u tom gradu (1976.-1993.).

---

3 To je ujedno i razdoblje otvaranja medicine prema široj javnosti i utemeljenja liječničkih knjižnica i muzeja otvorenih javnosti, koji čine medicinu dostupnom umjetnicima i povjesničarima. Vidi Kemp, Martin i M. Wallace, *Spectacular Bodies: The Art and Science of the Human Body from Leonardo to Now*, (London: University of California Press, 2000), str. 150.

4 Na primjer tekst Michaela J. Ackermana: *Human Anatomy: Depicting body from the Renaissance to today*, donosi golem skok u kronološkom pristupu toj temi od 1872. do 2000.

Od ustanovljenja Medicinskog fakulteta u Zagrebu 12. siječnja 1918. grad je bio svjedokom obilja medicinskog likovnog materijala izrađena rukom školovanih umjetnika koji su djelovali kao medicinski ilustratori radeći u stalnom radnom odnosu na raznim odjelima medicinskih ustanova, kako obrazovnih, tako i kliničkih. Nadalje, u Zagrebu se 60-ih godina razvio nov odnos između umjetnosti i znanosti koji traje još i danas. To se donekle uočava i u pokretu Nove tendencije u Zagrebu čijih je pet izložbi između 1961. i 1973. organizirala skupina umjetnika koja je željela istražiti „poznanstvovljenje“ umjetnosti s pomoću novih tehničkih medija te njihovu moguću ulogu u stvaralačkom činu i percepciji.⁵ Nedavno je Silvio Vujičić izložbom *Izloženost virusu i modi* (2006.) istraživao oblik i kretanje bolesti programirajući imitaciju virusa side kako bi dizajnirao tkivo koje stvara bolest.

Unatoč uzbudljivom uključenju znanstvenog svijeta u zagrebačku umjetničku scenu, medicina je imala tešku zadaću da uvede umjetnost u vlastitu praksu.⁶ To je ono što čini ilustracije iz Zagreba tako zanimljivima budući da je Berberović više od bilo kojeg drugog ilustratora otvoreno, možda čak i subverzivno, uključio umjetničke elemente u svoje medicinske radove. Berberović se našao na krivoj strani kulturalno eksplozivne granice između umjetnosti i medicine, pa su upravo zato te slike tako posebne. Vibrantna primjena boja, ekspresivna upotreba medija, postupak s raskomadanim tijelom i tijelom pacijenta, vrlo stilizirano oblikovanje i postavljanje linija u negativnom prostoru rezultiraju neobičnim i nestvarno divnim hibridom umjetnosti i medicine u razdoblju kad je za medicinu bilo neprikladno, pa čak i organizacijski nepoćudno, proizvoditi umjetnost.

Do prijelaza u 21. stoljeće više nije bilo umjetnika koji bi radili puno radno vrijeme kao medicinski ilustratori u medicinskim ustanovama. Berberović je bio jedan od posljednjih medicinskih ilustratora koji je imao stalni posao u nekoj zagrebačkoj bolnici. Stoga njegova djela čine vrhunac suradnje umjetnosti i znanosti toga doba. Ali ona ukazuju i na konfliktni odnos između raznih likovnih ideologija u medicini; na sukob između ideala medicinske ilustracije lišene stila i dosljedno umjetničkoga karaktera nacрта (zamisli?).

Za razliku od većine zagrebačkih medicinskih ilustratora Berberović je radio u središnjem Institutu za tumore, a ne na Medicinskom fakultetu. Stoga je izravno surađivao s kirurzima na izradi slika za znanstvene publikacije, seminare, konferencije, udžbenike, izdanja za javno zdravstvo i slično. Osman Berberović je svakodnevno dolazio na kliniku kako bi se sastao s kirurzima koji bi mu postavili zadatak, a zatim bi se vraćao u svoj atelijer izraditi brzinske skice (one su se katkad zasnivale na Netterovim ilustracijama) koje su se već narednog dana pokazivale na predavanjima; ili pak ozbiljnije radove koji su od njega zahtijevali dubinska istraživanja. U nekim su prilikama od njega tražili da pribiva operacijama te

5 Izd. Beroš, Nada, *Akcenti: Zbirke u pokretu*, (MSU, Zagreb), str. 91-92.

6 Kemp, Martin, „Chapter 6: Modernist absence and post-modernist presences” u Kemp, Martin i Marina Wallace, *Spectacular Bodies: The Art and Science of the Human Body from Leonardo to Now* (London: Hayward Gallery, 2000), str.150-157.

promatra predmet slikanja kako bi prikazao teksturu tkiva i složeni postupak operiranja. Berberović se koristio velikim rasponom tehnika: tintom, akvarelom i olovkom, ali je većinom radio s litografijom zato što je ona jasna i lako se reproducira u medicinskim tekstovima.

Bitna je razlika između medicinskih ilustracija za odjele, kao što je anatomija na Sveučilištu, i Berberovićevih medicinskih ilustracija za kirurge. Odnos kirurgije prema medicinskim ilustracijama ponešto se razlikuje od obično istraživano područja anatomije i medicinskih atlasa koji klasificiraju patologije.⁷ Istina je da se atlas i knjige iz anatomije, baš kao i kirurške ilustracije, koriste vizualnim slikama kako bi otkrili i zabilježili ono što je skriveno unutar ljudskog tijela. Ali dok slike u atlasima i knjigama iz anatomije imaju za cilj katalogizirati i prikazati patologije ili normalno tijelo i njegove dijelove i funkcije, kirurške slike trebaju prikazati i njegove privremene i trodimenzionalne oblike. One moraju prikazati tijelo kroz promjene od bolesnog do zdravog, od onog s tumorom do onog bez njega, od razjapljene rane do ožiljka. Mnoge Berberovićeve slike imaju za cilj pratiti kirurški postupak. Stoga kirurška ilustracija više ukazuje nego prikazuje.

U djelu Osmana Berberovića ova je slika tradicionalna predodžba operacije. Ona prikazuje stezanje krvnih žila kako bi se mogle presjeći, a lokalna je anatomija označena s pomoću kodiranih slova tako da odgovara popratnom tekstu. Ta ilustracija putem slike majstorski prenosi dramatiku operiranja. Ovdje je Berberović primijenio razne vrste radiranja kako bi razlikovao različite teksture anatomske slojeve čime je u kirurški doživljaj uveo taktilne elemente. Gledatelj može jasno zapaziti trodimenzionalnost kirurškog prostora koja je grafički prikazana s pomoću naglašavanja istaknutih i osjenčanih mjesta. Možda je najzanimljivija umjetnikova sposobnost da prikaže različite vremenske etape stopljene u jednu vizualnu cjelinu, kao kad napetost kirurških škara upućuje na to da žilu prije rezanja treba vezati kirurškim koncem.

Već ova jedna ilustracija pokazuje spretan način na koji se Berberović koristio svojim medijem kako bi uključio važne elemente opipa, prostora i vremena u svoj grafički prikaz operacije. To je uvelike razlog zašto su operiranje i ilustracija zadržali dugotrajniju vezu od bilo koje medicinske discipline; naime, fotografija nije bila u stanju zabilježiti takve aspekte, dok je kreativnost umjetnika-ilustratora uspijevala jednom slikom dočarati sve te mnogostruke elemente. Zanimljivo je primijetiti da Berberovićeva djela najjasnije pokazuju razvitak osobnog stila ako se usporede s njegovim suvremenicima koji su radili kao medicinski ilustratori u Zagrebu, uglavnom na medicinskim obrazovnim ustanovama. Moram naglasiti (zašto ne ustvrditi? - to nije isto) da je bio potreban kreativan duh da bi se riješili teorijski problemi kirurških ilustracija i da je taj duh potaknuo kreativnost i umjetničku kvalitetu koju uočavamo u ilustracijama kao finalnim proizvodima.

⁷ Biernoff, Suzannah, „Flesh Poems: Henry Tonks and the Art of Surgery“, *Visual culture in Britain*, 10. veljače 2010., str. 33

Medicinska umjetnost koju proizvodi Osman Berberović za Institut za tumore u Zagrebu (u Hrvatskoj - ovdje znamo da je Zagreb u Hrvatskoj) izvanredan je, iako neobičan primjer kirurške ilustracije 20. stoljeća. Berberovićev osobni stil odmah je prepoznatljiv, a razlikuje se od sličnih slikara živopisnošću i izražajnošću radova. Izrada kirurških ilustracija rezultat je suradnje umjetnika i kirurga, s tim da umjetnik prevodi mentalne slike kirurga u grafičku stvarnost s posebnom svrhom koju je zacrtao kirurg-naručitelj. Međutim, u Berberovićevu slučaju stilski elementi, kao što su oblikovanje, boja i tekstura, najčešće su prepušteni odluci umjetnika. U tom kreativnom okviru Berberović je udario osobni pečat svojem djelu uvođenjem vedrih i živih zona boje koje nalaze odjeka u drugim oblicima grafičke umjetnosti u gradu, kao što su plakati Borisa Bućana i Ivana Picelja. Isto tako apstrakcija oblika i fragmentacija tijela podsjećaju na monolitne i čudne oblike kipara Vojina Bakića. Berberovićev stil stoga pokazuje veliku vještinu i razumijevanje umjetnika usklađena sa svojom sredinom. Ali postoji i samo njemu svojstvena osobna osjetljivost i osjećajno reagiranje na temu. Umjetnikova vještina radiranja pokazuje sposobnost da jasno i precizno izrazi složenu temu, a da istodobno otkrije svoj stvaralački postupak ekspresivnim, katkad i žestokim, rezovima koji njegovu djelu daju dubinu i karakter.

Za ovu vrstu ilustracije potrebno je mnoge vještine, mnogo znanja i strpljenja, i to je Osman Berberović dobro znao. Ne samo da je u rad uključio svoju umjetničku naobrazbu na području likovne i grafičke umjetnosti, već je našao vremena i da se informira o povijesti medicinske ilustracije i prouči anatomiju ljudskog tijela. Njegova osobna knjižnica sadržava mnogo knjiga o anatomiji i udžbenika iz kirurgije koji datiraju od 18. do 20. stoljeća. Dobivši zadatak Berberović bi pomno proučio te tekstove, kao i bilješke koje je dobio od kirurga, te uložio mnogo vremena da obradi problem na najbolji mogući način. Zatim bi mukotrpno izrađivao svoje djelo obraćajući veliku pozornost na pojedinosti.

Unatoč predanom radu i minucioznim detaljima, Berberovićeve su slike vrlo osjećajne, što govori o emotivnom odnosu prema temi. Supruga Osmana Berberovića, Marika Šafran Berberović, opisala nam je kako se trudio pribivati operacijama iako nije bio naviknuo na mirise i na prizore razlomljenih tijela u operacijskoj sali⁸. Kako bi se distancirao od patnje koju je njegova tema uključivala, Osman Berberović je češće radikalnom perspektivom ili lokalizacijom prepriječio prilaz licu. To je vidljivo na ovoj slici koja je jedna u nizu ilustracija rekonstrukcije nosa. Nos izgleda kao potpuno bestjelesan, nadrealistički predmet koji pluta u crvenom prostoru. Isto je tako na prvoj slici stezanja i presijecanja krvnih žila koristio kirurški prekrivač živo zelene boje kako bi zamaglio prepoznatljive obrise ljudskog tijela, te se umjesto toga usredotočio na područja koja su neuvježbanom oku strana i neprepoznatljiva.

⁸ Autorica ovog teksta u nekoliko je navrata razgovarala s gđom Marikom Šafran Berberović dok je u Zagrebu istraživala za svoj rad u razdoblju između 2015. i 2017.

Ova je slika jedan od rijetkih primjera gdje je Berberović uključio nešto kao portret bolesnika i tako dobrohotno pokazao ljudskost svoje teme. Umjetnik je, međutim, i ovdje, gdje se tijelo rastvara, prikazao siluetu čovjeka, jer mu je bilo teško spojiti mučnu sliku supostojanja tijela od krvi i mesa i same osobe. Ova ilustracija svjedoči o vrlo emotivnoj i vrlo ekspresivnoj prirodi njegovih djela, na što upućuje posvemašnja krhkost bolesnika i gotovo svetačka aureola ovijena oko njegove glave koja uokviruje siluetu u pozadini.

Ta slika također izražava tjeskobu i suosjećanje Osmana Berberovića prema tijelima podvrgnutima kirurškim zahvatima. Na mnogim njegovim slikama koža i tekstura drugih površina prikazane su na litografskoj ploči kaotičnim i grubim skicama. Izrada ovih medicinskih slika na kojima umjetnik skalpelom jetka litografsku ploču simbolična je za sam čin kirurškog zahvata, naime za zarezivanje kože skalpelom.

Kad govorimo o stilu, važno je imati na umu da namjena ovih slika nikad nije bila da budu gledane kao umjetnost. U katalogu Berberovićevih radova, djela koja je izradio kao medicinski ilustrator pomno su odvojena od djela koja su koncipirana kao umjetnička. U monografiji njegovih umjetničkih djela koju dijeli sa suprugom Marikom Šafran Berberović, upada u oči odsutnost njegovih medicinskih ilustracija.⁹ To nas ne čudi, jer je njihova veza s medicinom i njihova funkcionalna namjena značila da je te medicinske ilustracije teško zamisliti kao umjetnička djela, a ta činjenica stoji čak i danas.¹⁰

Stoga, premda smo u iskušenju da redefiniramo ove slike kao umjetnička djela te da o njima raspravljamo sa stajališta filozofije, estetike i teorije umjetnosti, ipak bi to bilo kratkovidno, jer očita medicinska namjena ovih slika znači da je neophodno i njihovo posve medicinsko tumačenje kako bi se pokazala njihova složenost. Ove su slike naručene, pokazane i gledane sve do prije pet godina isključivo u svijetu medicinske struke. Ali medicina nije samo kontekst ovih slika, ona je i njihov sadržaj i dublji smisao. Ukratko, ne smije se i ne može se odvojiti ove slike od medicinske znanosti. Stoga je za nas od neprocjenjive vrijednosti iščitavanje i tumačenje ovih slika koje nam u monografiji nudi dr. Knežević, te sam uvjerena da će spoj naših dvaju tekstova dati zaokruženo i sveobuhvatno iščitavanje Berberovićevih medicinskih ilustracija. No to može dovesti i do nekih neočekivanih komplikacija pri gledanju slika. Postoji stanovita dvosmislenost kad raspravljamo o elementima na koje su utjecali estetski ili umjetnički obrasci izražavanja i pragmatične odluke umjetnika ili njegova suradnika-kirurga u svrhu vizualnog prikaza nekog medicinskoga koncepta. Naravno da se te dvije namjene često preklapaju, ali je važno da se pri svakom pristupu slikama ne priklonimo onoj umjetničkoj. Štoviše, iako smo discipline zvane umjetnost i medicina možda percipirali kao različite, one su se razvijale uključivanjem nekih univerzalnih tendencija u modernizmu i post-

9 Monografiju M. Šafran Berberović i O. Berberovića Berosa objavio je Zrinski d.d., Čakovec

10 Kao što je ranije spomenuto, u suvremenu umjetnost kraja 20. stoljeća Zagreb je rado ugrađivao znanstvene elemente. Stoga nije veza ovih djela sa znanošću već njihova znanstvena namjena razlog per se njihova izuzimanja iz umjetničke procjene.

modernizmu. Deborah Lupton u knjizi *Medicina i kultura* propituje suvremenu perspektivu medicine kao svemoćne i donekle uzdignute iznad društvenih mijena, te upozorava kako medicina, kao i umjetnost, nije statični nositelj neospornih istina, već je isto tako podložna kulturnim i političkim utjecajima.¹¹ Budući da su kubisti i ekspresionisti prikazivali tijelo fragmentirano i apstraktno, i liječnici su počeli fragmentirati i lokalizirati svoja istraživanja tijela i njegove patologije.¹² Stoga, kad analiziramo različite modele prikaza na Berberovićevim medicinskim ilustracijama, uključivši i fragmentaciju tijela, važno je uzeti u obzir kako medicinski, tako i umjetnički kontekst tih slika.

U zaključku recimo da je djelo Osmana Berberovića vrlo vrijedno, ne samo zato što nam pruža fascinantno uvid u područje i vrijeme koje nije dovoljno kritički istraženo, već i zato što njegove medicinske ilustracije ruše tolike granice i nalaze svoje mjesto unutar suprotstavljenih pojmova kao što su to: umjetnost/medicina, ekspresivno/znanstveno, zapadno/ne-zapadno te divno/grozno. Ta izvanredna djela, izrađena mukotrpnom vještinom, estetskom pronicavošću i velikom osjećajnom snagom, uzorna su ne samo za svoje doba, već i za zadivljujući svijet umjetnosti i medicinske ilustracije.

I premda ih katkad nije lako gledati zbog njihove složenosti i zbog teme, to je upravo razlog zašto nam ona omogućuju važan uvid u povijest shvaćanja i vizualiziranja tijela, zdravlja i bolesti. Stoga ilustracije Osmana Berberovića nisu samo tehnički zapanjujuće i estetski ocharavajuće; one su također dragocjena društveno-povijesna djela.

Prijevod s engleskog jezika *Olga Škarić*

11 Lupton, Deborah, *Medicine as Culture: Illness, Disease and the Body* (Sage Publications, 2012)

12 Foucault, Michel, *Birth of the Clinic* (Routledge Classic, 2003)

Doručak na travi

Popis izloženih slika

1. *Autoportret*, 1958. ulje na platnu (80 x 44 cm) vl. N. B.
2. *Alžirke*, 1964. ulje na platnu (227 x 177 cm) vl. N. B.
3. *Olimpija*, 1965. ulje na platnu (150 x 200 cm) vl. Moderna galerija
4. *Akt*, 1966. akvarel (20 x 30 cm) vl. N. B.
5. *Ikar*, 1968. ulje na platnu (180 x 142 cm) vl. N. B.
6. *Laocoon*, 1972. ulje na platnu (150 x 200 cm) vl. N. B.
7. *Doručak na travi*, 1977. ulje na platnu (150 x 200 cm) vl. dr. sc. Liana Ritz, dr. med.
8. *Ljubavnici*, 1980. ulje na platnu (120 x 120 cm) vl. dr. Danijel Došen
9. *Buđenje*, 1982. pastel - akvarel (76,7 x 56,4 cm) vl. obitelj Lisak
10. *Alžirka*, 1997. ulje na platnu (72 x 65 cm) vl. dr. sc. Liana Ritz, dr. med.
11. *Leda*, 1998. ulje na platnu (130 x 160 cm) vl. dr. sc. Rozalinda Čož-Rakovac
12. *Rudari, ugljen i smrt*, 1999. ulje na platnu (188 x 243 cm) vl. Tadija Barbarić

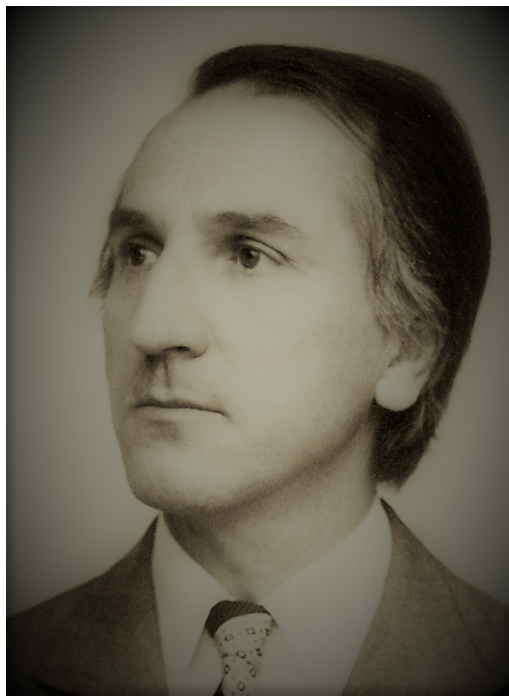
Olimpija

Biografija

Osman Berberović (Beros), hrvatski slikar, rodio se 1928. u Bijeljini gdje je završio Državnu realnu gimnaziju. Nakon dvije godine studija arhiktute upisao se na Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu te diplomirao i završio studij specijalke u klasi profesora Marina Tartaglije. Često je izlagao na skupnim izložbama Hrvatskog društva likovnih umjetnika, a na rijetkim samostalnim izložbama izlagao je uvijek sa svojom suprugom, slikaricom Marikom Šafran Berberović. U Klinici za tumore bio je zaposlen od 1976. do 1993. kao medicinski ilustrator. Osman Berberović umro je 2011.

Otac je kćeri Leile i sina Nevena.

Biography

Osman Berberović (Beros), Croatian painter, was born in Bijeljina in 1928. After graduating from the State General Program Grammar School of his native town and taking two years of studies in architecture, he eventually enrolled at the Zagreb Academy of Fine Arts, where he graduated from and completed special training in the class of Professor Marino Tartaglia. He often displayed his works at group exhibitions of the Croatian Association of Artists, and rare solo exhibitions to his name always shared with his wife, the painter, Marika Šafran Berberović. From 1976 to 1993, he was a medical illustrator, employed by the Zagreb University Hospital for Tumors. Osman Berberović died in 2011.

He is father of daughter Leila and son Neven.

Alžirke

Zahvale, pokroviteljstvo i sponzori

Realiziraciji ove izložbe doprinijeli su pokrovitelji: Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske i Zagrebačka županija, Muzej MIMARA i sponzori. Stoga zahvaljujemo ministru zdravstva prof. dr. sc. Milanu Kujundžiću, dr. med.; županu mr. sc. Stjepanu Kožiću; gospođi Ladi Ratković-Bukovčan, muzejskoj savjetnici u Muzeju MIMARA, te sponzorima čije smo tvrtke i obrte naveli u ovom katalogu, kao i poimenično osobe koje su izravno ili neizravno uključene u pripremu izložbe.

doc. dr. sc. Boris Starčević, dr. med.

prof. dr. sc. Ante Bilić, dr. med.

povjesničar umjetnosti Stanko Špoljarić prof.

Rebecca Mckay, MA

Maja Oršić Magdić, prof.

Olga Škarić, prof.

Zorka Jekić, prof.

Nediljko Bekavac Basić, designer

Miro Martinić, fotograf

prof. dr. sc. Mijo Bergovec, dr. med.

Zagrebački liječnici pjevači s dirigenticom Ivom Juras

Bolnica Nemeč

Obitelj Režek

Tadija Barbarić, poduzetnik

Mirna Jelić Hrgić, mag. pharm.

dr. sc. Liana Ritz, dr. med.

Dražen Medved, poduzetnik

Iva Marđetko Mateš, mag. oec.

Sandra Franja

Goran Vranić, fotograf

O. Nikola Mioč, dominikanac

Biakova

Berberovićeva tijela dolaze iz drugačijeg svijeta. Ona nemaju, niti je potrebno da imaju preciznost kao tijela slikana magnetnom rezonancom, x zrakama ili zvučnim valovima. No, energija i senzibilitet koje pršte iz tog umjetničkog tijela, rječitije govore o snazi života u njemu. Slike Vašeg gospodina supruga već su krasile brojne umjetničke paviljone i galerije, kao i hodnike zagrebačkog Instituta za tumore u kojem je radio, a veseli nas da će se tom nizu pridružiti i zagrebački Muzej Mimara.

S poštovanjem,

prof. dr. sc. Milan Kujundžić, dr. med.

Iz pisma ministra prof. dr. sc. Milan Kujundžić, dr. med.

Marija i Neven Berberović

Republika Hrvatska
Ministarstvo zdravlja

MUZEJ MIMARA

REZ

franja coffee & teahouse

NUCLEUS

MJESTO I VRIJEME OTVARANJA

Atrij Muzeja Mimara, Rooseveltov trg 5, Zagreb

Četvrtak, 12. travnja 2018. g. u 19,00 sati

IZLOŽBA JE OTVORENA ZA POSJETITELJE

utorkom, srijedom, petkom i subotom od 10 do 17 sati

četvrtkom od 10 do 19 sati

nedjeljom od 10 do 14 sati

ponedjeljkom ne radi